

Нікітенко В.М.,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ

ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ДОКАЗІВ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Законне й обґрунтоване судове рішення має ґрунтуватися на достовірних доказах (засобах встановлення), захист від фальсифікації яких у будь-якій формі судочинства має забезпечуватися за допомогою кримінально-правових засобів. Не зважаючи на те, що чинний КК України передбачає загальні й спеціальні норми, якими встановлена відповідальність за кримінальні правопорушення, пов'язані із фальсифікацією доказів, на сьогодні, на жаль, законодавча регламентація щодо протидії цим негативним явищам є недостатньо розробленою та потребує вироблення відповідних практичних рекомендацій у частині їх чіткої кримінально-правової кваліфікації.

З приводу ролі кваліфікації злочинів, О. В. Ус відмічає, що у науці кримінального права та слідчо-судовій практиці це питання має велике значення, оскільки правильна юридична оцінка вчиненого особою діяння або її посткримінальної поведінки є необхідною умовою досягнення законності при відправленні правосуддя у зв'язку з проведенням кримінального провадження. Помилка у кваліфікації може потягти за собою необґрунтоване засудження особи або необґрунтоване її виправдання, або застосування до винного норми КК України, яка не містить усіх кримінально-правових ознак вчиненого діяння чи посткримінальної поведінки особи [1, с. 11].

Слід вказати, що поняття «фальсифікація доказів» незалежно від форми судочинства визначається як умисне спотворення фактичних даних чи їх процесуальних джерел (засобів встановлення), що мають істотне значення для правильного вирішення справи чи провадження. До фальсифікації доказів віднесено такі дії: 1) підроблення; 2) підміна; 3) штучне створення (схиляння до давання завідомо неправдивих показань, висновку тощо; підкидання предметів або документів; створення обстановки вчинення неіснуючого злочину; імітація або знищення слідів злочину; виготовлення несправжніх предметів чи документів тощо) [2, с. 5, 11].

Оскільки діяння, що вчиняються у сфері фальсифікації доказів незалежно від форми судочинства та за які передбачена відповідальність згідно із ст.ст. 364-366, 373, 384, 386 КК України, посягають на однаковий родовий об'єкт кримінального правопорушення – порядок суспільних відносин у сфері здійснення правосуддя, то їх кримінально-правова кваліфікація у кримінальному провадженні та адміністративних, господарських або цивільних справах, має відбуватися у межах Розділу XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» цього Кодексу.

Певним кроком для вирішення цієї проблеми з боку законодавця було внесення змін до ст. 384 КК України («Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу») та які набули чинності 15.12.2017 р. Зокрема, диспозиція ч. 1 даної статті доповнена такими діяннями, як подання завідомо недостовірних або підроблених доказів та складення для надання завідомо неправдивого показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивого висновку експерта. Тобто, цієї статтею встановлена відповідальність не лише за спотворення змісту доказу (показання, висновок, звіт про оцінку майна,

переклад) й підроблення його форми (матеріальний носій), у тому числі подання завідомо недостовірних доказів.

Проте, з об'єктивних ознак кримінальних правопорушень, які кваліфікуються за ст.ст. 364-366, 373, 384, 386 КК України, випливає, що не передбачено відповідальності за підміну та штучне створення доказів у цивільному, адміністративному та господарському судочинстві. Адже, такі дії, спрямовані на фальсифікацію доказів у вказаних формах судочинства, так само як у кримінальному провадженні, посягають на об'єкт кримінального правопорушення проти правосуддя та завдає йому шкоду, тобто є однаковими за ступенем суспільної небезпеки.

Слушною видається думка Л. П. Брич яка зауважує, що за об'єктивною стороною найчастіше відбувається розмежування всередині кожної групи злочинів, пов'язаних з посяганням на спільний для них родовий об'єкт, та розмежувальне значення мають не всі ознаки об'єктивної сторони, а лише ті, котрі відображають специфіку саме даного виду злочину, а саме діяння, наслідки, спосіб, ситуацію [3, с. 246-247].

З цього приводу відомий вітчизняний вчений В. О. Навроцький зазначає, що розмежування різних складів злочинів проводиться за кількома ознаками, тобто чим більше є розмежувальних ознак, тим чіткішим і більш очевидним є розмежування між ними. Такими ознаками можуть бути: предмет посягання та потерпілий; зміст, об'єм та характер суспільно небезпечного діяння; спосіб; мета вчинення конкретної дії; суб'єкт злочину тощо [4, с. 483-485].

Видається, що зміст та конструкція чинної редакції ст. 384 КК України, з урахуванням наведених теоретичних положень кримінального права, є недосконалою та потребує відповідних змін з огляду на те, що сформульовані у диспозиції ч. 1 цієї статті альтернативні діяння є різними за об'єктивною стороною (форма діяння) та суб'єктом кримінального правопорушення, який у диспозиції цієї статті зазначений як загальний, так і спеціальний.

Слід вказати, що ч. 2 ст. 384 КК України передбачена відповідальність за діяння, вказані у ч. 1, поєднані із штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту як кваліфікуючою ознакою, яка по суті діянням, що має кваліфікуватися як окремий злочин, оскільки незалежно від інших дій, що охоплюються поняттям «фальсифікація доказів» та порівняно з ними, посягає на сферу правосуддя та завдає їй однакову за ступенем тяжкості шкоду.

Правила кваліфікації за об'єктом злочину при конкуренції кримінально-правових норм сформулював В. Я. Тацій, відповідно до яких злочин, при вчиненні якого заподіюється рівна за тяжкістю шкода як основному, так і додатковому об'єкту, і він містить ознаки рівного за тяжкістю злочину, має кваліфікуватися за сукупністю [5, с. 241].

Отже, штучне створення доказів обвинувачення чи захисту у поєднанні із діяннями, що зазначені у диспозиції ч. 1 ст. 384 КК, підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів.

Слід вказати, що суб'єкт фальсифікації доказів незалежно від форми судочинства є спеціальний – фізична осудна особа, що наділена процесуальною правосуб'єктністю, та має додаткові й обмежувальні ознаки. Відсутність вказівки у диспозиції ч. 1 ст. 384 КК України на спеціального суб'єкта подання завідомо недостовірних та підроблених доказів є прогалиною у кримінальному законодавстві України.

З урахуванням цього нами запропоновано доповнити Розділ XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» КК України статтею 384-1, в якій закріпити поняття «фальсифікація доказів». Водночас це надасть можливість зосередити у межах однієї статті норми, якими встановлюється відповідальність за протиправні дії із будь-якими джерелами доказів (засобами

встановлення) у незалежно від форми судочинства, вчиненні спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення, включаючи ті, які не є кримінально караними, що відповідатиме принципу побудови Особливої частини цього Кодексу за ознакою родового об'єкту кримінального правопорушення. Водночас пропонується внести зміни до диспозиції ч. 1 ст. 384 КК України, згідно з якими виключити діяння – подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, а з ч. 2 цієї статті – слова «штучне створення доказів обвинувачення чи захисту» [2, с. 10-11].

З приводу можливої непотрібної конкуренції норм між запропонованою ст. 384-1 «Фальсифікація доказів» та ст. ст. 373, 384, 386 КК України, то у кримінально-правовій науці конкуренція означає наявність кількох статей (частин статей, пунктів статей) Особливої частини, які одночасно охоплюють діяння, що підлягає кримінально-правовій кваліфікації. Вирішення ж питань конкуренції передбачає з'ясування того, яка ж із статей (частини статей, пунктів статей) повинна бути застосована в даному випадку. Склад кожного кримінального правопорушення є індивідуальний та відрізняється від інших складів щонайменше однією ознакою. Тому склади кримінальних правопорушень підлягають розмежуванню між собою звичайно за кількома ознаками.

Отже, діяння, пов'язані із фальсифікацією доказів, мають бути кваліфіковані на спеціальними нормами у межах Розділу XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» КК України. Розмежування між запропонованою ст. 384-1 «Фальсифікація доказів» та ст.ст. 373, 384, 386 КК України має відбуватися за предметом кримінального правопорушення, об'єктивною стороною діяння (форма, об'єм, спосіб, обстановка), а також суб'єктом кримінального правопорушення та метою. За цими ознаками діяння, що охоплюються ст.ст. 384-1 (в авторській редакції), 373, 384 КК України, містять різні склади кримінальних правопорушень. З огляду на це, вказані статті можуть існувати паралельно.

Список використаних джерел:

1. Ус О.В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. 368 с.
2. Нікітенко В.М. Кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 22 с.
3. Брич Л. П. Теоретичні засади розмежування складів злочинів: дис.... д-ра юрид. наук. Львів, 2014. 465 с.
4. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
5. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.